

ЕКЗОТИЧНИЯТ ДРУГ: ЕДНО ВНИМАТЕЛНО ПРИБЛИЖАВАНЕ THE EXOTIC OTHER: A CAREFUL APPROACH

Мартонова, Андроника. *Между миграция и уседналост: екзотичният друг и новото българско кино (Към културологичните полета на идентичността, различието и дискурса Свой/Чужд)*. София, ИИИЗК – БАН, 2021, 230 с., ISBN 978-619-7619-08-9

Истина е, че малките нации са много по-чувствителни към опитите за накърняване, размиване и всякакво проникване отвън в тяхната културна идентичност. Вероятно смисълът на същия род реакции може да се формулира и по друг начин: народите с комплекс за малоценност, независимо колко са многобройни, се чувстват особено застрашени от чуждия, от неговата култура и агресивна жизненост. Една от важните функции на социалните и хуманитарните науки е да интерпретират различното, да обясняват онова, което изглежда необичайно и заплашително, да приближават далечното. За постигането на тези цели е необходимо познание и дълбоко разбиране не само на това чуждо, но и на собствената идентичност, на културата приемник, която невинаги е гостолюбива, но може да се научи да се справя с реалностите на съвременния свят.

Книгата на Андроника Мартонова с дългото си, но затова пък доста ясно и категорично заглавие изпълнява тъкмо тази мисия. Тя се занимава с присъствието и значенията в най-новото българско кино на различни типове пришълци от широкия свят, стигнали и до нашите земи. Причината за тяхното неизбежно нашествие е поредното велико преселение на народите. Неговите мащаби и крайни цели е трудно да се определят, но то е един от най-важните фактори на съвременната епоха. Неговата причина е безспорна и се заключава в една единствена дума – глобализация, а войните са само едно от нейните следствия и форми на проявление. В своето изследване авторката се занимава с различните мотиви на тези най-отчаяни преселници, именувани в актуалния битово-политически сленг „мигранти“, но не се ограничава само с тях. Освен „обичайните заподозрени“: араби, мюсюлмани и чернокожи, тя обръща внимание и на присъстващите вече десетилетия в съвременното българско общество китайци и други източноазиатци, представители на многовековни цивилизации, движещи сили на една по-невидима експанзия.

На пръв поглед изглежда, че обектът на тази монография е по-подходящ за политологическо, социологическо или антропологическо изследване и тези аспекти без съмнение присъстват в нея. Само че политолози, социолози или антрополози не биха могли да разчетат във филмовата тъкан онова богатството от детайли и смисли, което е главното постижение на Мартонова. Само задълбочен киновед, автор на десетки публикации, посветени на културната и естетическа специфичност на източните кинематографии, знае как да разчете зад сюжета и киноизразността образа на екзотичните други, присъстващи сред нас.

Трудът е разделен на четири големи глави (първата е уводна, а всяка е разделена на подглави) и заключение. В обширната библиография са посочени над 270 източника – текстове опера-

тивна критика, академични статии, студии, монографии от наши и чужди изследователи. Накрая е приложена и индексирана филмография със 148 заглавия от българското и 52 от световното кино. Бележките под линия са също над 200 и предлагат на читателите доста уточняващи и коментирани препратки. Книгата е с цветни снимки от филми и показалец на имената (на кирилица и латиница).

В ядрото на монографичното изследване е залегнала проблематика, свързана със съвременното българско кино, която до този момент не е била изследвана задълбочено в своята цялост и комплексност. За първи път в българската филмова литература е представен обзор на различни научни възгледи от областта на кинознанието, културологията и други социални науки, отнасящи се до идентичността и „другостта“ в контекста на актуалните проблеми на миграцията. Задълбочено е разгледано проявлението на тематични мотиви и интерпретации, свързани с тези идеи в поредица нови български филми от началото на XXI век. Всички проблеми са ситуирани в контекста на днешното световно кино и модерни идеи, разработени в широк спектър от съвременни социални науки.

Много уместно в увода към същинското филмово изследване е ситуиран опит за преосмисляне на един архетипен образ за българската култура, обект на пряка или косвена интерпретация в различни творби от българската кинотрадиция, а именно Алековото творение – бай Ганьо. Мартонова много ясно разчита във функционирането на този комплексен образ динамичното взаимодействие между „ние“ и „те“, механизмите на идентификация и разграничаване, дори противопоставяне. Тя посочва същественния смисъл на този образ за конструирането в българската култура и изкуство на един основополагащ модел за разгръщане на отношението между „свое“ и „чуждо“. Въпреки че този подход не намира непосредствено продължение в същинската киноведска тематика на изследването, той е важен методологически. Именно чрез него се разкрива как в определен контекст ние самите биваме възприемани като „екзотичните други“.

Културологичният подход на Мартонова е допълнен от социално-историческия, който разглежда съвременното българско кино като резултат от поредица трансформации от политически, икономически и комуникативен характер. Неговото развитие е съпоставено както с процесите с други бивши социалистически кинематографии, така също чрез изтъкване на неизбежната регионална специфичност. Ключов въпрос във връзка с това е проблемът за идентичността, който е основен за характеризирането на националното кино, особено на „малките“ филмови страни.

В сърцевината на монографията е залегнал проблемът за „екзотичния друг“. В тази културологична метафора Мартонова разпознава една принципно нова тема за българското кино, а и за съвременното ни изкуство въобще, която заема все по-значителни художествени територии особено в хода на изминалото второ десетилетие на XXI век. Заради голямата пластичност на този образ изследователката не е пожелала да го затвори в рамките на някаква категорична дефиниция. Вместо това предпочита да опише неговите разнообразни функции и проявления както в социалната реалност, така също в нейните художествени, главно филмови интерпретации. Авторката специално подчертава различния смисъл, който влага в понятието „другост“ (otherness). Тя го използва не толкова в контекста на най-актуалните изследвания на социологията от първите десетилетия на XXI век, която разбира под това характеристика на различни видове малцинства и други уязвими алтернативни групи в развитите западни общества.

Мартонова го употребява в по-традиционния му смисъл, родещ се с интерпретациите на екзистенциализма. В тях „другият“ е по-скоро чуждият, непознатият, далечният, отколкото различният, който живее вътре в общността. За целите на своето изследване тя идентифицира няколко прототипа на този „друг“:

– преселникът бежанец, който странства в търсене на нов дом – „Съдилището“, „Добри“/ „Страх“, „Жената на моя живот“ и др.;

– уседналият чужденец от екзотична страна/модерните версии на „гастарбайтера“ – „Снимка с Юки“, „Гай Дзи“, „Изпит“ и др.;

– героите на един тип донякъде претенциозно транснационално кино, в който български филмови автори интерпретират чужди общности в тяхната естествена национална среда – „Ага“, „Тотално отричане“, корейската серия на Яна Лекарска и др.

Специфично за метода на Мартонова е, че тя прилага диференцирани подходи при интерпретацията на различните типове битие на екзотичния „друг“ в съвременното българско кино. В първите два модуса акцентът е по-скоро върху тематичните ядра, характеризиращи отношенията на „пришълците“ с българската среда – в социален, културен, а в някои случаи и екзистенциален план. В третата разновидност съвсем естествено по-голямо внимание е отделено на екзотизиращата рецепция от страна на българския режисьор на чуждата действителност.

Някак извън основното русло и акценти в монографичния труд на мен лично много положително впечатление ми направи още едно качество на изследователската методика на Мартонова. Това е сравнително равностойното внимание към образците на документалното и игралното кино, на институционално финансираното и на независимото филмово творчество, на такова, създавано и от реномирани автори, и от начинаещи дебютанти, дори непрофесионалисти. Този своеобразен „универсализъм“ поставя знак на равенство между различни по своята престижност версии на филмовата интерпретация. Това идва да покаже, че в съвременното кино степента на кинематографичното майсторство отстъпва за сметка на пълнотата и разнообразието на подходите при документиране на действителността, на задълбочеността и непредубедеността на репрезентирането и на оригиналността на интерпретациите. В заключение искам да отбележа, че наред с научната си новост и изследователска ценност монографичният труд на Андроника Мартонова демонстрира нейната способност да направлява умело своите интереси като учен, съчетавайки органично приемствеността на досегашните си търсения с разработването на нови полетата на киноведски анализ.

Книгата „Между миграция и уседналост: екзотичният друг и новото българско кино“ (2021) е част от проекта на сектор „Екранни изкуства“ в Института за изследване на изкуствата – БАН „Посттоталитарното българско кино – модели и идентичности“, реализиран с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“, ДН 20/4 от 11.12.2017 г., с ръководител проф. д-р Надежда Маринчевска.

Александър Донеv*

---

* Александър Донеv – доц. д-р, сектор „Екранни изкуства“, Институт за изследване на изкуствата, Българска академия на науките, alexanderdonev@gmail.com.